

NORD-SYDLIGA FÖRBINDELSER I STOCKHOLMSOMRÅDET

Vägutredning

ALTERNATIV FÖRBIFART STOCKHOLM

**LOVÖNS SENTIDA KULTURHISTORISKA
UTVECKLING**

**TYRÉNS
Juni 2006**

INNEHÅLL

	Sida
Landsbygdsutvecklingen	3
Bebyggelse och verksamheter	3
Kommunikationer	4
Sammanfattande bedömning	6
Referenser	6

Detta PM är en komplettering till den beskrivning av Lovöns kulturhistoriska miljöer som finns att läsa i vägutredningen för ”Effektivare nord-sydliga förbindelser” och dess miljökonsekvensbeskrivning, MKB. Kompletteringen avser utvecklingen under de senaste 200 åren.

Landsbygdsutvecklingen

Den gårds- och godsstruktur som finns på Lovön har växt fram under de sista 1 000 åren. Under medeltiden, kanske ända sedan vikingatiden, fanns ett tiotal byar på Lovön. Byarna, med två till fyra gårdar per by, var spridda över hela ön och människorna försörjde sig framför allt som jordbrukare.

Gustav Vasas påbörjade i mitten av 1500-talet en inlösen av jord och i och med detta bildades Kronoparken Lovö med kungsgården och kronogårdarna.

Under 1700- och 1800-talens skiftesreformer lades gårdarna inom varje by samman och ensamgårdar med herrgårdslänkande huvudbyggnader och större brukningsenheter bildades. Många huvudbyggnader är från denna tid medan de äldre bostäderna och ekonomibyggnaderna under hand kommit att ersättas av nya. Gårdarna arrenderades ut och arrendevillkoren, som fastställde gårdarnas utsträckning, verksamhetens omfattning och arrendavgiftens storlek, kom att koncentrera verksamheten till jord- och kreatursbruk. Exempel på större arrendegårdar tillhörande kungsgården som kvarstår än i dag är Edeby, Berga och Norrby.

De stora sammanhängande åkerytorna som finns kring gårdarna är ett resultat av de rationella brukningsmetoder som började införas under 1800-talet. Den förändring av markanvändningen som skett är exempelvis att ängsmark odlats upp till åker. Denna utveckling har funnits i hela Sverige och är en del av den svenska agrara utvecklingen. I mitten av 1800-talet tillkom en ganska omfattande trädgårdsverksamhet på Lovön.

Efter andra världskriget försvann den småskaliga hanteringen successivt under stordriftens tryck. Hästbruket, liar och räfsor har ersatts av självbindare, skördetröskor och minskat behov av lantarbetare. Jordbruket har successivt anpassats till moderna rationella brukningsmetoder, innebärande förbättrad arrondering, uträtning av åkerkanter, kantdikning, täckdikning, djupplöjning, konstgödslning mm. I dag sköts Lovöns spannmålsodling från Edeby, Berga, Kungsgården och Norrby.

En mer sentida förändring är den hästverksamhet som tillkommit under 1900-talet och där åkermark övergått till betesmark inhägnad med vita trästängsel. På Lovön finns idag fem gårdar med 20-100 hästar samt ett tiotal mindre hästgårdar.

Skogen har till stor del ändrat karaktär. I och med att skogsbetet upphört är skogen i dag tätare.

En mindre del av jordbruksmarken på Lovön påverkas av Förbifart Stockholm men nyttjandet av området kommer inte att påverkas nämnvärt.

Bebyggelse och verksamheter

Norr om Drottningholm har en bebyggelse med småhus vuxit fram sedan 1700-talet. Övervägande delen av bebyggelsen uppfördes under 1800-talet men sedan 1950 har ett tiotal moderna villor uppförts vilket medfört att den äldre bebyggelsemiljön bitvis splittrats.

Nyare bebyggelse i form av lantarbetarbostäder tillkom på 1910-talet samt på 1940- och 1950-talen i exempelvis Hogsta och Rörby. Under en relativt kort period på 1970- och 1980-talen medförde den statliga bostadspolitiken att det var ointressant för alla markförvaltare att äga enfamiljsbostäder. Under denna korta period avstyckades och såldes flertalet av de idag privatägda bostäderna och torpen som nu ligger som privata enklaver inom kronoparken. I många fall har nybyggda hus uppförts på dessa fastigheter, bland annat i Tillflykten.

Lovön har idag cirka 1 000 invånare och lika många arbetsplatser. De största arbetsplatserna, förutom hovstaten och turistnäringen i anslutning till Drottningholms slott, är Försvarets Radioanstalt, Lovöns vattenverk och Sötvattenslaboratoriet.

Sötvattenslaboratoriet uppfördes på Kungsgårdens mark på 1930-talet. Laboratoriet ligger invid vattnet på den nordöstra sidan av Lovön. Samtidigt uppfördes även vattenverket på västra sidan av Lovön. Försvarets Radioanstalt anläggning på nordöstra Lovön byggdes 1943. 1927 anlade SGU ett geomagnetiskt observatorium i den nordvästra delen av Lovön. Detta avvecklades och revs 2004.

Under 1900-talet gjordes ett större ingrepp i odlingslandskapet på Lovön då golfbanan anlades 1959. Golfbanan upptar en yta av cirka 72 hektar och ligger på gammal jordbruksmark mellan Drottningholms slott och Lovö kyrka. Den tangerar Ekerövägen väster om Edeby gård. Till golfbanan hör ett klubbhus, personalbostad och ekonomibyggnader. Vid Lindövikens har en sportflygklubb sin verksamhet. I kanten av åkermarken sydväst om Edeby gård finns en skjutbana.

Samliga dessa verksamheter utgör påtagligt moderna inslag i den gamla kulturhistoriska bygden.

Kommunikationer

Landsvägarna på Mäläröarna var mindre viktiga kommunikationsvägar före slutet av 1700-talet då de första broarna byggdes och Lovön fick en fast förbindelse med fastlandet. I stället var det då båttrafiken som var viktigast.

Den första Nockebybron lät Gustav III bygga år 1787. Det var en fast bro på stenkistor. På 1850-talet ersattes den av en flottbro. Denna ersattes i sin tur av en högre öppningsbar pålbro på 1920-talet. Samtidigt upprustades de gamla och dåligt underhållna vägarna på Lovön. Pålbron ersattes 1973 av nuvarande bro.

Drottningholmsbron mellan Kårsö och Lovö byggdes samtidigt som Nockebybron, först 1787 och sedan 1920. Även denna bro ersattes av en ny bro 1973.

Ångbåtstrafiken mellan Mäläröarna och fastlandet var det viktigast transportmedlet under 1800-talet och början på 1900-talet. Först efter att nya broarna byggts på 1920-talet och vägnätet rustats upp började bil- och busstrafiken att få större betydelse. Ångbåtstrafiken blev successivt mindre viktig och upphörde helt 1957. 1972 upptogs den igen sommartid.

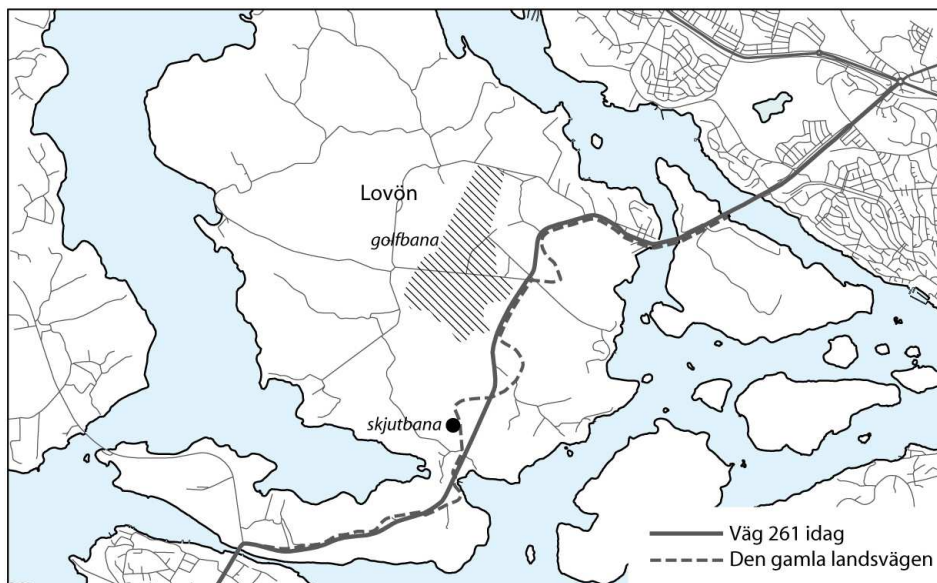
Den gamla landsvägen över Lovön som funnits sedan järnåldern har genomgått stora förändringar under 1900-talet. Den gamla vägen följde åkerkanterna. Den var slingrig och hade tvära kurvor, vilket bland annat kan ses vid Drottningholm och vid Edeby där delar av den gamla landsvägen fortfarande finns kvar. Den gamla vägsträckningen finns i princip endast kvar norr om Drottningholm.

Mer än hälften av Ekerövägen (väg 261) har nu fått en ny rakare vägsträckning, se figur 1. Den har asfalterats och breddats och består idag av tre körfält. Den nya sträckningen korsar det öppna landskapsrummet med åkermark sydväst om Edeby.

Parallellt med Ekerövägen går en gång- och cykelbana, som fortsätter i den gamla vägsträckningen förbi Lindövikens ända fram till Tappström.

Den 180 meter långa Lindötunneln som togs i bruk 1994 är ytterligare en sentida trafik-anläggning. Ekerövägen är tidvis hårt trafikerad och utgör en barriär i landskapet. Vägen är således till övervägande del ett modernt inslag och ett uttryck för 1990-talets behov av effektiva vägförbindelser.

Övrigt vägnät på Lovön är relativt oförändrat sedan mitten av 1800-talet förutom att de flesta vägarna asfalterats. Vägarna är ofta krokiga och väl anpassade till odlingslandskapets struktur. De har således en låg trafikstandard.

Figur 1. Bilden visar dagens sträckning av Ekerövägen (väg 261) och sträckningen av den gamla landsvägen.

Figur 2. Sentida förändringar i landskapet kring Edeby.

Sammanfattande bedömning

Det finns ett flertal sentida inslag på Lovön av vilka de mest framträdande är golfbanan, den rakare och bredare Ekerövägen samt Lindötunneln. Även FRA:s anläggningar är ett modernt inslag, som dock ligger mer perifert i förhållande till det öppna kulturlandskapet på södra Lovön.

De mest påtagliga moderna inslagen finns således i den sydöstra delen av Lovön. Förbifart Stockholms rampanslutningar föreslås ligga inom detta område och skulle utgöra ytterligare ett sentida inslag i ett kulturlandskap, som mer eller mindre kontinuerligt varit föremål för förändringar.

Referenser

Benkt Svederman, Drottningholms golfklubb.

Drottningholms golfklubbs hemsida: <http://www.kdrgk.se>

Lovö hembygdsförenings hemsida: <http://www.lovohembygd.com>

Mälardöarna kulturhistoriska miljöer. Peter Bratt, 1988.

Plats och identitet Nockebybron. Simon Egler, Marina Läroverket, 2004.

Riksantikvarieämbetets yttrande över Effektivare nord-sydliga förbindelser i Stockholmsområdet, vägutredning. Riksantikvarieämbetet, 2005-09-15.

Översiktsplan Ekerö kommun. Till år 2015 – med sikte på 2030. Antagen den 13 december 2005.